

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 3.

V LJUBLJANI, 21. JANUARJA 1934.

KNJIGA 15.

NA DRŠALISCU

ALI IN KAKO MOREMO IZBOLJŠATI ČLOVEŠKI ROD?

PRIV. DOC. DR. B. K. SKERLJ

N A D A L J E V A N J E

Na naše vprašanje: ali moremo vplivati na človeški rod, ali ga moremo izboljšati, smo z dosedanjimi izvajanjmi že dobili principialni odgovor: moremo!

Higiena je le en selektiven ambient. Toda takih je mnogo. Poznamo naravno, spolno in umetno izbero. V principu delujejo vse enako. Ne spreminjajo dedne snovi, pač pa spreminjajo potek krivulje! Ako imajo danes n. pr. inteligenti povprečno višino 170,8 cm, potem moremo z gotovostjo sklepati, da bi v istem življenjskem okolju, v katerem živi povprečen inteligent, tudi kmet dosegel višjo telesno višino. S tem pa bi se krivulja za celo serijo premaknila na desno (proti višjemu koncu). Izbera bi delovala tako. Ne smemo si pa misliti, da gre to do neskončnosti. Gotovo bi lahko dosegli pod skrajno ugodnimi prilikami, da bi bila serija sestavljena iz samo visokih ljudi, toda v vseh je ostala možnost, da dobe nižjerasle potomce. Ti bi se pojavili, kakor hitro bi odpadli izbirni ambienti. Toda mi ne poznamo točno mej možnosti.

Taka in podobna dejstva poznajo že dolgo gojitelji rastlin in živali. Samo da oni prav smiselno posegajo v potek naravne izbere. O njih individuov, ki jim ne dopadejo ali ne ustrezajo, enostavno ne puste, da bi se plodili, in s tem na videz spremene vrsto. Seveda se to lahko dogaja samo tedaj, ako dobro poznamo možnosti dednosti, vrednost dednostnih činiteljev, t. j. ali so faktorji krijoči ali kriti ali pa indiferentni. Dedne spremembe po selekciji še ni mogel nihče dokazati in njena vrednost leži zgolj v tem, da ne pustimo (ali narava ne pusti) nezaželenim individuom imeti potomstva.

Prav podobno je s spolno selekcijo. Jasno je n. pr., da pohabljen človek ne bo tako lahko imel možnosti, da splodí potomstvo, kakor popolnoma zdrav. Prvič že zato ne, ker ga drugi spol odklanja in daje prednost zdravim in drugič, ker bi podlegel v dyoboču z zdravimi sovrstniki. Takšno je bilo približno

primitivno stanje tudi pri človeku (danes je dobeseden dvoboj nadomestilo tekmovanje, izbira po estetičnih in drugih duševnih vidikih). Toda človek ima visoko razvit intelekt in more telesne hibe kajkrat uspešno izravnati in tako tudi uspešno bojevati v boju za obstanek in za potomstvo, oziroma za drugi spol. Tu je vseeno, ali je ta boj aktiven (pri moškem) ali pasiven (pri ženski).

Vsakovrstna selekcija pomeni orej izbero med posamezniki neke rastlinske ali živalske vrste in tudi človeka. Smiselna selekcija hoče pomakniti vrh variacijske krivulje v zaželeni smeri, po navadi na desno (ako se začno razredi na levi strani).

Evgenika pa noče nič drugega kakor smiselno selekcijo tudi pri človeku. Človek vpliva na domače živali in rastline selektivno smiselno. Na samega sebe je dosedaj vplival skoro izključno le po slučajni in po spolni selekciji. Med te slučajne izbire, oziroma bolj rečeno nezavestne selekcije, spada tudi izbira po vojski, izbira po poklicih (kovači so vobče močnejši ljudje kot krojači) itd. Da okolje (v najširšem pomenu: poklic, hrana itd.) vpliva jako selektivno, vidimo najlepše v primeru enojajčnih dvojčkov (o katerih smo nekoč že pisali na tem mestu). Pri njih je dedna snov popolnoma enaka (identična); in vendar bi dobil prvi, ako bi postal kovač močnejše mišičje kot drugi, ki bi postal krojač. Seveda prav studij dvojčkov nas uči, da je še mnogo važnejše kot selekcija, kot okolje, vrojena dedna substanca, na katero vpliva okolje v določenem smislu.

Eno pa stoji: ako ne dopustimo, da imajo manjvredni posamezniki potomstvo, potem mora poginiti tudi njihova manjvredna dedna substanca. To je važen spoznatek, na katerem mora zidati evgenika in preko katerega more vplivati selektivno, smiselno, v dobrobit naroda in družbe.

Težka so vprašanja, kdo naj določa manjvrednost, kako spoznati manjvrednost dedne snovi, kako ločiti vrojeno manjvrednost od pridobljene? Ob teh

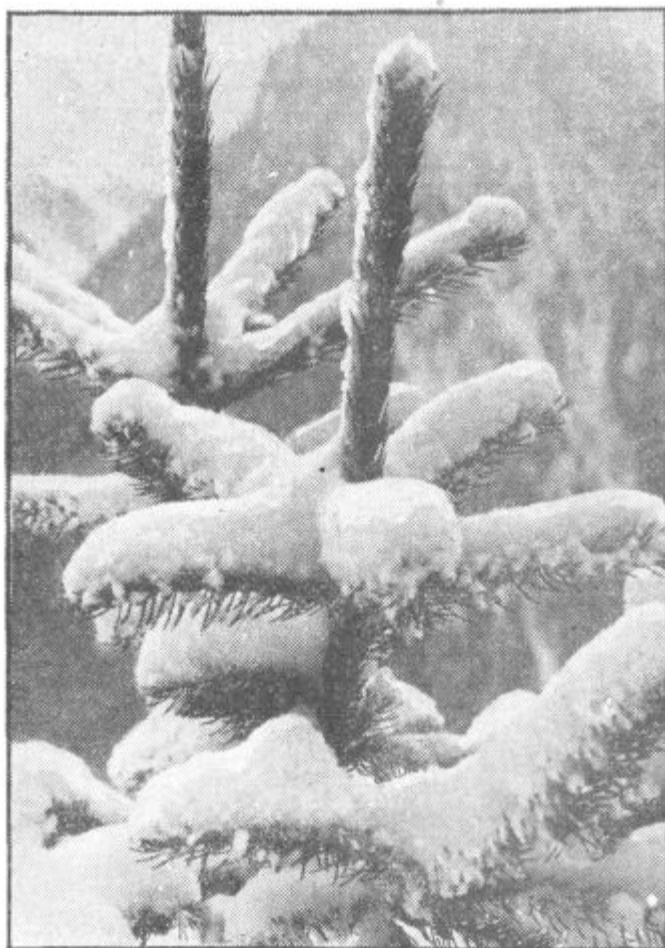
vprašanih napada evgeniko prav neusmiljeno G. K. Chesterton. Zdi se, da ima prav. In vendar ne! Avtoriteta v vprašanih manjvrednosti mora biti objektivna, znanstvena biološko-zdravniška preiskava, t. j. za določitev manjvrednosti je treba ugotoviti dejansko duševno in telesno stanje dotičnega in pa njegov rodovnik. Odločitev, ki izvira eventualno iz take ugotovitve, namreč da dotični n. pr. ne bi smel imeti potomstva, ki bi bilo celotni družbi v breme, je lahko včasih kruta. Namreč tedaj, če se prizadeti zaveda dalekosežnosti te odločitve. V večini primerov pa to ni tako. Edinole mogoče pri notoričnih zločincih in seksualnih nasilnikih. Zgodilo se je pa že tudi, da so moški, ki so se zavedali svoje spolne nebrzdarnosti, ki so čutili neko stalno nagnjenje n. pr. k posilstvu, sami zaprosili za operacijo, ki bi jih oprostila tega nagnjenja, ki jih je onesposabljal za normal-

no življenje v človeški družbi (Lex Zwäckau).

Načinov, kako onemogočimo potomstvo manjvrednih oziroma abnormalnih, je v glavnem troje: popolna odločitev (izolacija) v kakem zavodu (kar pride v poštev zlasti pri duševno manjvrednih, slaboumnih itd.); sterilizacija — onemogoči sicer, da bi operiranec imel potomstvo, toda sam ostane spolno polnovredno bitje; končno kastracija, ki ima za posledico popolno uničenje spolnega življenja.

Ti načini samoobrambe družbe so kruti, o tem ne more biti dvoma. Vprašanje pa je, ali so potrebni. Mislim, da danes že lahko rečemo, da so. Res da se ta problem ne da izčrpno in na kratko razložiti v potankosti, toda poskušaj bom, da ga bom čim bolj obrazložil.

Evgensko indikacijo za steriliziranje so priznale danes že razne države, zlasti ameriške, pa tudi že nekatere evrop-

ZIMSKO BREME

ske. Evgenska indikacija se določa po studiju rodovnika. Vzemimo n. pr., da naj se poročita dva iz alkoholiziranih družin: ali si ne moremo misliti, da bi bili njihovi potomci degenerirani? Seveda pa ne zadostuje, da si to moremo misliti, mi to moramo dokazati. In to se je posrečilo v mnogih primerih. Prav tako se je posrečilo dokazati, da je v družinah, kjer je mnogo slaboum- nih ali živčno bolnih, večja nevarnost, da bodo potomci prav takšni, kakor pa pri vsaj za ta del zdravih družin. Evgenika pa mora računati zlasti z dejanskim številčnim razmerjem med zdravimi in nezdravimi ljudmi, t. j. med zdravimi in manjvrednimi. Želja nas vseh je, da bi bila človeška družba in njene oblike (torej države in druge so- cialne ustanove) čim zdravješe, odpor- nejše in življenja zmožne. Toda danes je družba taka, da skrbi predvsem za bol- ne, znatno manj pa se briga za bodočo generacijo. Najnaprednejše države so uvidele enostranost tega nazora in so se začele zanimati tudi za potomstvo. Postavili so skupne interese v smislu evgenike nad indivi- dualne potrebe slučajno bolnega ali družbi škodljivega individua. Borijo se proti nesmiselnemu plojenju potom- stva, ki bo družbi le v breme, kakor hitro dorase, za katero bo družba plače- vala drage umobolnice in jetnišnice, ki so popolnoma mrtvo naložen kapital s stališča zdrave celotnosti. Evgenika zahteva podreditve interesa posameznika interesom dru- žbe, države. Temelje ji pa ustvarja ljudska prosveta in higiena. Razne asan- acije, izboljšanje čistoče, telesne in javne, higienska prosveta itd. — to so temelji za evgenično delo, ki čaka vso Evropo, kjer še ni uvedeno. Ne rabimo manj potomstva, toda hočemo zdra- vo potomstvo! Evgenika mora iz- birati. Danes je to še jako neurejeno: znano je n. pr., da imajo zlasti alkoho- liki mnogo otrok, ki pa so po večini ev- gensko manjvredni, da celo često življe- nja nezmožni. Da bi bilo namestu teh morda 10 ali 12 otrok alkoholika prav toliko otrok zdravih staršev in da ta alkoholik rajši ne bi sploh imel otrok — kdo hoče temu oporekati koristnost za družbo? In to je temeljna smer prak- tične evgenike. Ugovarjajo, da zahteva evgenika nevšečne, da celo nedovoljene posege v naravno dogajanje življenja, da je to brezbožno itd. Ne, zmoti! Ali ni prav tak nenraven poseg, ako bolniku

na vse mogoče načine omogočimo čim daljše življenje? Ali ni nenaravno, da si z razno umetno izbero naravnost vzga- jamo ogromen kader manjvrednih? Ali, končno, ni nenaravno, ako zahtevajo ne- katere združbe celibat, in to žal kajkrat najkrepkejših in zdravih ljudi? Ne, ev- genična indikacija ne želi v tem oziru nič novega. Evgenika je samo smiselna ureditev, ki pa, kar se tiče posega v naravno dogajanje življenja, ne zahteva nič, kar že ne bi imelo predhodnikov. Evgenika hoče uvesti le red, in sicer tak red, da bo družbi in državam najbolj koristen. Red, v katerem bosta vladala razum in znanost, ne pa biološka nesmiselnost. Saj je že sam ogromen razmah evgeni- ke v nekaterih državah, kjer so že iz- delani evgenični zakoni, dokaz za to, da so dotične države uvidele koristnost, da celo potrebo take ureditve. Ev- genika hoče racionalno gospodarstvo s človeškimi silami. Mislim, da to ni nič človeka nevrednega. Saj pri tem ne gre, kakor некоč n. pr. v Sparti, za zgolj te- lesno vzgajanje, temveč tudi in zlasti za duševni dvig človeštva!

Zanimiv je v tem vprašanju pomen vojne, boja, nekdanj in sedaj. Dokler se je še boril mož z možem, je jasno, da je zmagal močnejši, hitrejši, pametnej- ši. Vsi stari boji so bili torej eminentne evgenske važnosti, zakaj človeštvo se je razvilo prav iz preostalih, močnih po- sameznikov. Takrat je imela ta izbira ogromen pozitiven pomen. Danes ni več tako. Danes vojna izbira žrtve med naj- boljšimi, dočim so slabotnejši zaščiteni, ne samo v bolnicah, hiralnicah in jet- nišnicah, temveč sploh. In prav iz tega spoznanja izvira že zadnjič omenjeni boj v Nemčiji proti manjvrednosti potom- stva. Država, ki si sama želi dobro, ne more trpeti, da bi število manjvrednih preraslo in nevarno ogražalo število zdravih. Toda to bo nujno prišlo, ako ne poseže družba sama k regulativom, ki jih nudi evgenika in ves moderni znanstveni aparat. Številčno preraščanje manjvrednih nad zdravimi bi pomenilo propad vsake družbe in države. In tega si vendar ne želimo!

Razume se, da morajo biti zakoni, ki urejajo evgenične ukrepe, po vsakokrat- nem stanju znanosti utemeljeni in ure- jeni, torej v nekem smislu gibčni (okvir- ni). Zakonov je danes že nekaj in pri- hodnjič hočemo o njih nekoliko natanč- neje razglabljati.

D A L J E

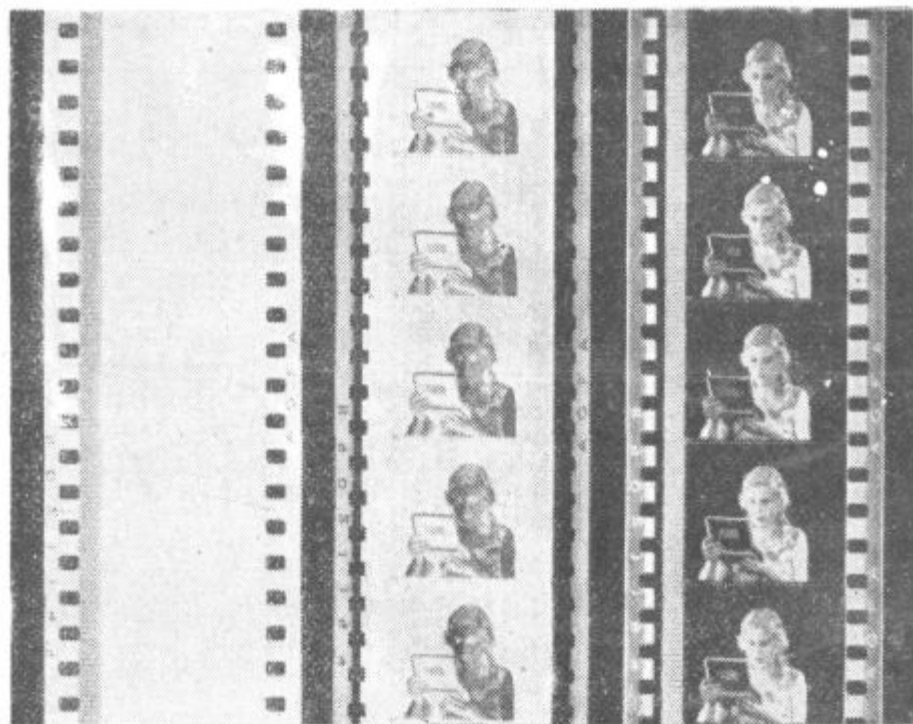
ZVOČNI FILM

MIROSLAV ADLEŠIČ

N A D A L J E V A N J E

Razen tega, »amplitudnega«, načina je važen še drug način »zvočne fotografije«. Po tem načinu spreminjajo v ritmu zvočnih tresljajev ozek svetlobni žarek, ki ga nato v širini 2,7 mm in višini 0,01 mm fotografiramo na filmskem traku. To spreminjanje svetlobnega žarka dosežemo s posebno krmilno pripra-

nazvano Nicolova prizma. Le-ta je napravljena iz dvolomca ter uredi žarek tako, da valuje skozi in skozi vzporedno; tako da pri prehodu žarka skozi dve prizmi, ki sta zasukani za kot 90 stopinj, žarek kar izgine. Iz Nicolove prizme gre žarek v Kerrovo stanico, kjer nanj vpliva iz zvoka dobljeni električni tok tako, da ga suče v ritmu zvoka. Te spremembe žarka

Sl. 4

TRAK ZVOČNEGA FILMA

Na levi negativ zvočnega traku, v sredi negativ slike, na desni pozitiv (kopija) slike in zvočne slike skupaj. Zvok je posnet s »Kerrovo stanico«

vo, nazvano Kerrova stanica. To je posoda, napolnjena z očiščenim nitrobenzolum (iz katerega izdelujejo dinamit; Nobel). V posodi sta vdeleni dve plošči, ki se spodaj in zgoraj dotikata svetlobnega žarka. Ti plošči zvežemo z ojačenim mikrofonskim tokom, dobljenim z električnim prejemom zvoka.

Oglejmo si po vrsti priprave, skozi katere mora iti pri tem postopku svetlobni žarek, preden se v obliki ozke lise fotografsko odtisne na filmu (sl. 2.). Od žarnice gre preko dveh leč v optično mrežo,

pa ne bi opazili na filmu, če ne bi spustili žarka vnovič skozi — za 90° zasukano — Nicolovo prizmo, ki izloči vso svetlobo, na katero ni učinkovala Kerrova stanica. Po vseh teh spremembah pade še le žarek skozi fotografski objektiv na film, kjer se ga po razvitju lahko vidi v obliki belih in črnih lis, ki so med seboj vzporedne (sl. 4.).

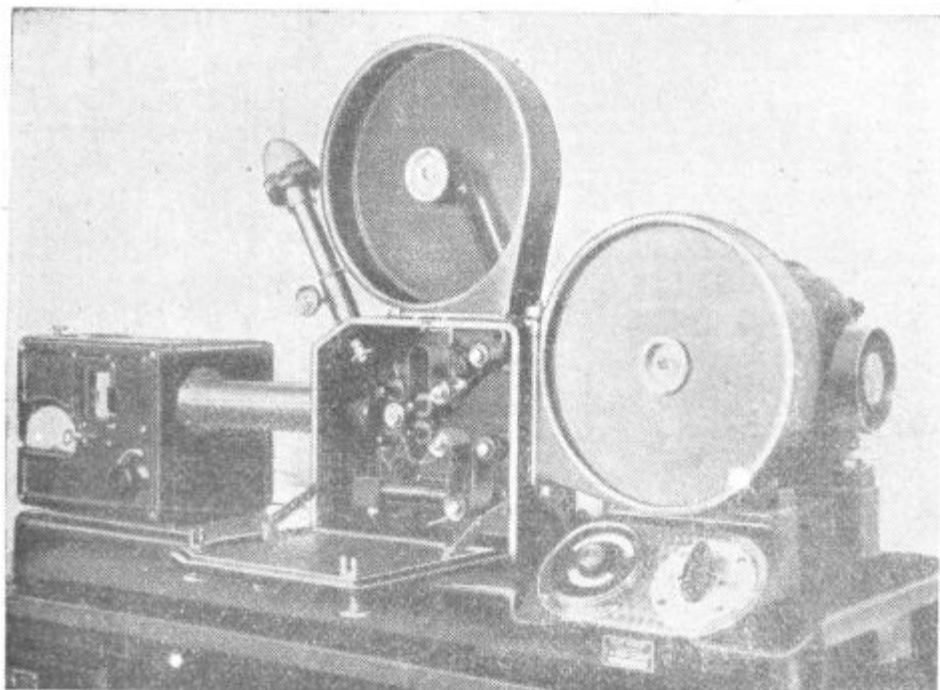
Tehniško spopolnjeno pripravo za sprejem zvoka po tem postopku nam kaže sl. 5, na kateri vidimo na levi zaboj, ki vsebuje žarnico in Kerrovo stanico ■

prizmama. Zabož prehaja v cev, ki vodi žarek do objektiva, odkoder pade na film, ki se preko kolesja enakomerno premika.

Tako smo na kratko orisali najvažnejša načina za optičen sprejem zvoka pri zvočnem filmu. Zaradi popolnosti pa moramo omeniti še način, ki sloni na Edisonovi zamisli, način namreč, ki omogoča posnemanje zvoka na gramofonskih ploščah. Tu se sprejema zvok enako kot pri prejšnjih postopkih z mikrofonom ter nastali električen tok močno ojači. Ojačen tok se dovaja elektromagnetu, ki zaniha razilec. Razilec ima na koncu vde-

sel. Vzrok so tele hibe: gramofonske plošče se prehitro izrabijo; zvok in slika sta na različnih nosilcih, kar otežkoča predvajanje; pri sestavi dejanja iz prizorov se zvok le težko uredi s sliko.

Dosedaj smo se omejili le na sprejemanje zvoka; vendar je potrebno omeniti še, kako se sprejemata zvok in slika skupaj. To je pri gramofonskem postopku zelo enostavno; treba je le mehanično zvezati stroj gramofonskega rezila z glavno vrtilno osjo kamere. Drugačen je postopek pri fotografskem sprejemanju zvoka, kjer morata biti zvok in slika na istem filmskem traku. V začetku so

Sl. 5

PRIPRAVA ZA FOTOGRAFIJO ZVOKA

lan diamant, ki zariše v 2 do 3 cm debele, nekoliko ugrete plošče iz voska, brezkončno razo v obliki spirale. Iz originala se izdelajo galvanoplastični odtisi, ki morejo v posebnih stiskalnicah iztisliti črno gramofonsko ploščo.

Ker pri navadni gramofonski plošči zvok kmalu mine, so plošče za zvočni film precej večje. Pa tudi hitrost njihovega vrtenja je zmanjšana. Zavrtijo se le tri in tridesetkrat v minuti. Posledica tega počasnega vrtenja se čuje v slabi reprodukciji šumnikov in sičnikov. Kljub enostavnemu sprejemu se zvočni film z gramofonskimi ploščami ni obne-

posneli oba kar na enem traku. Danes se ta način uporablja le pri časniških reportažah za zvočne žurnale. Drugače se pa postopa tako, da se sprejemata slika in zvok ločeno na dveh pripravah. Da pa ne izgubi zvok sočasnosti s sliko, se ob strani ločenih filmov za zvok in sliko odtisnejo posebni Morsejevi znaki, ki omogočajo vedno združitev slike z zvokom. Tako je možno filmski trak poljubno prikrojiti ter vanj vstaviti poljubno glasbo.

Nič manjše važnosti od priprav in postopkov za prejemanje zvočnih filmov niso prostori, v katerih se ti filmi sne-

majo. Največ zvočnih filmov se danes snema v ateljejih, čeprav se skuša po večini v filmih to izločiti. Vzrok temu begu v zaprt prostor je zvok. Zato tudi sličejo ateljeji velikim tovarnam brez oken. Kajti vnanji šumi morejo priti v notranjost ateljejev po dveh poteh; po zraku ali skozi steno. Z odpravo oken se zvoku pot po zraku skoraj docela zapre; ostanejo le še stene, ki jih je treba napraviti iz materiala, ki vduši vsak zvok. Tudi to se je posrečilo napraviti. Pri vsem tem je zračenje teh velikih prostorov možno le s posebnimi ventilatorji, ki dovajajo neprestano svež, po zimski razen

konstrukcije s posebnim zvočnim izolatorjem: celoteksom.

Obisk takega ateljeja napravi kaj čuden vtis. Na stotine ljudi je tu, in vsi so zaprti sami vase, ne govorijo, ne ropočejo, ne kašljajo, njihov korak je neslišen. Med to množico, ki močno nalikuje mravljišču, pa stoje kinematografske kamere, aparati za sprejemanje zvoka, reflektorji in kulise, preko katerih švigajo sem ter tja barvasti znaki nemi signali za vso množico zaposlenih mravelj. Le tu in tam vidi obiskovalec koga, ki nosi telefonske slušalke, kajti treba je dobiti poročila iz prostorov za kontrolo

Sl. 6

Tako se vrezujejo zvočne plošče za zvočni film. Na desni: 3 cm debela plošča iz voska, na katero riše diamantni razilec. Levo nad ploščo je mikroskop za opazovanje raz. Na levi strani vidimo opazovalca, ki drži izgotovljeni negativ plošče v rokah

tega še segret zrak v notranjost. Ali tudi ventilatorje, kot tudi vse stroje je treba namestiti čim bolj oddaljeno od ateljeja. Problem nemotenega zvočnega sprejemanja pa s tem še ni rešen; kajti razen vnanjih шумov motijo tudi notranji, ki nastanejo z odbojem in uklonom zvoka na stenah, železnih konstrukcijah žerjavov, dvigal itd. Te nemajhne motnje se je posrečilo odpraviti na ta način, da so prevlekli vse notranje stene in železne

ali za električne ojačevalce, iz stikaine stanice ali pa strojnice.

Kakor pri nemem, tako se danes zahteva tudi pri zvočnem filmu čim več naravnih in nepotvorjenih slik. Noče se nam več kulis, pokrajin iz mavca in lepenke. Tej zahtevi po »vrnitvi k naravi« je sledila tudi filmska tehnika. K pripravam, ki so bili v uporabi za snemanje manjših in kratkotrajnih dogodkov, k reporterskim kameram, je napravila dru-

ge, ki bodo prej ali slej izpodrinile ateljeje. Vdelala je priprave za sprejem zvočnih filmov v nekaj kovčegih, ki morejo slediti igralcem in operaterjem v tropsko vročino ali pa v polarni mraz; pri tem jih moreta samo dve osebi v nekaj minutah odpreti in razporediti za sprejem. Toda tehnika se tu še ni ustavila. Njen najnovejši izdelek za precizno snemanje zvočnih filmov sta dva avtomobila. Prvi vozi s seboj priprave za zvočne in fotografske snimke ter temnico, v kateri je možno takoj razviti in pregledati posnet film. Drugi je potujoča strojnica ter skladišče, ki vsebuje tudi kable, s pomočjo katerih se je možno pri snemanju oddaljiti do 300 m stran od vozne poti. Tako je mogoče s to potujočo pripravo, ki more z 70 km hitrostjo priti od kraja do kraja, posneti zvočne filme prav povsod, v eni ali drugi deželi, preko te ali one meje.

Oddaja zvoka in slike

Filmski trak zvočnega filma se po velikosti ne razlikuje od nemega; majhna razlika je le v tem, da zmanjša zvočni trak na levi strani filmske slike, sliko samo. Zaradi tega je stara projekcijska priprava za nemi film uporabna tudi pri zvočnem filmu. Treba ji je dodati le pripravo, ki more odzvesti traku zvok. Taka priprava je zelo enostavna. Sestoji iz kolesja, ki ublažuje sunkoviti tek filmskega traka, tako da teče le-ta enakomerno. Na mestu, kjer je izvršeno dušenje, pada nanj svetloba, ki jo daje majhna žarnica. To svetlobo trak (film) propušča ali pa ne, kar je odvisno od svetlih ali temnih lis na njem. Svetloba, ki pride skozi trak pade nato na fotoelektrično stanico, kjer se spremeni v odgovarjajoče električne tresljaje. Iz tehniških ozirov mora biti ta dodatna priprava za odvzemanje zvoka nameščena nekoliko pod projekcijsko lečo; zato zvok tudi na filmskem traku za nekaj slik zaostaja.

Omeniti je še potrebno, da je kljub tej enostavni pripravi, ki jo potrebuje vsak projekcijski aparat za nemi film, večina zvočnih gledališč opremljenih z novimi aparaturami. Temu je vzrok tehniška spopolnjenost novjših priprav, ki dovoljajo projekcijo štiri in dvajsetih slik v eni sekundi, kar je pri starih neizvedljivo. Hitrejši tek slik pa zboljšuje zvok in kinematografsko sliko.

Glavni in najboljčutiljivejši del zvočnega oddajalca je fotoelektrična stanica. Ona sprejema kratke in slabotne svetlobne bliske, ki jih prepušča zvočna slika filmskega traku. Pri nizkih glasovih pade na

njo 50, pri zelo visokih pa 9000 bliskov v eni sami sekundi. Vse te nagle, po barvi glasu spremenjene bliske mora spremeniti fotoelektrična stanica v električne tokove. Ti električni tokovi so zelo šibki; njih učinki znašajo povprečno le eno desetmilijardinko wata. Ker potrebujejo zvočniki v velikih dvoranah 100 watov energije je treba te slabe in še povrh hipne električne tokove s stanice milijon milijonkrat ojačiti. To ojačitev izvrši elektronska cevka, ki ojačuje že dolga leta pri radioaparatih skoro enako šibke tokove. Iz omenjenega sledi, da je glava vse oddaje fotoelektrična stanica. Od nje je v prvi vrsti odvisna jasna zvočna oddaja.

Ojačene tokove s fotoelektrične stanice sprejme zvočnik, ki je za stanico glavni člen oddaje. Saj more slab zvočnik pokvariti vsak, posebej pa še fino moduliran električen tok z ojačevalca. Dandanes uporabljajo pred vsem dva zvočnika, ki sta v boljših gledališčih celo združena v enega. To sta Ricce-Kellogov elektrodinamični zvočnik, pri katerem se trese koničasta opna ter zvočnik z rogom, pri katerem stresa zrak preko lijaka ravna opna. Šele v zadnjem času si vtira pot v velike dvorane listni zvočnik, ki je napravljen iz valovite kovinske plošče s površino četrteine kvadratnega metra. Zvočnik te vrste je s svojo velikansko opno pravi velikan, kljub temu da sta tudi zgoraj omenjena združena zvočnika skoraj poldrug meter visoka.

V najnovejšem času se vedno bolj oglašča potreba uvedbe zvočnega filma v šole, predavalnice in klube, v hotele in na ladje ter tja, kamor dozda film še sploh ni prodril — na vas. Tudi v to svrhu je izdelala tehnika posebno oddajno pripravo, ki jo je možno namestiti v 3 kovčege ter prenesti kamorkoli. Taka oddajna priprava je gotovo ideal naših podeželskih krogov. Ker bo z njeno pomočjo prej ali slej zvočni film mogoč tudi na vasi, naj sledi o njej par stavkov. Možno jo je uporabljati pri različnih mrežnih napetostih brez kabine, ker je povsem varna pred ognjem. Daje dovolj svetle slike s površjem $2,5 \times 2,5 \text{ m}^2$ ter tako jak zvok, da jo moremo uporabljati tudi v dvoranah s 300 poslušalci, pri tem pa znaša nje celotna teža komaj 80 kg.

Na koncu naj bo omenjeno, da je tudi velike važnosti oblika, razsežnost in izdelava dvorane, v kateri se naj dobro reproducira zvočni film. S stališča akustike se danes v zvočnih gledališčih mnogo greši. Toda odprava motenj, ki nasta-

nejo zlasti z odmevom in deloma jekom, je le težko izvedljiva, težko je pa tudi izvesti premestitev zvočnika na tako mesto, da bi se zboljšala zvočna akusti-

ka. Kajti če se zvočnik, ki je vdolan za projekcijsko platno, prestavi, se zgubi dokaj na iluziji, ki pa je pri zvočnem filmu najvažnejši činitelj.

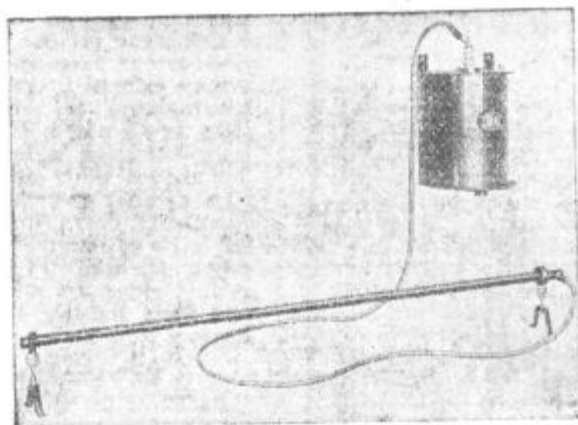
TEHNIČNI OBZORNİK

KAJ JE RAZELEKTRIZATOR?

Pri predelovanju papirja ter vsakovrstnih drugih vlaknastih snovi in tkanin se prav neprijetno občuti pojav, da se tvori zaradi trenja teh snovi na strojnih delih torņa elektriķa, ki se nabira na njih v

se morajo pozimi zaradi hudega mraza prostori prekomerno kuriti, se proizvodnja zaradi opisanega pojava občutno zmanjša.

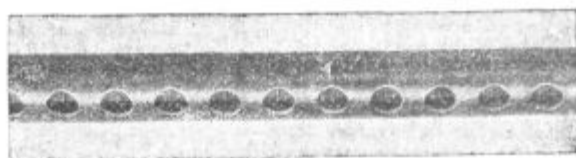
Pri izdelovanju papirja se papirnatı trak dostikrat tako močno naelektri, da iz širše okolice privlačuje prah, ki se odseda na

Lorenzova naprava za razelektrenje

tem večjih množinah, čim bolj suh je okolišni zrak, kar se seveda v veliki meri ravna po letnih časih in vobče po vremenu.

njem v tako gosti plasti, da kot finj papir ni več za rabo. V predilnicah in tkalnicah se utegnejo niti tako zelo naelektriti, da

Delna slika žarilne cevi

Zaradi tega tudi ne more veljati precej razširjeno mnenje, da se uspešno delovanje poljedelstva in industrije razlikuje po vzrokih na ta način, da je poljedelstvo v

se začno tesno sprijemati in trgati zaradi prevelikega medsebojnega trenja. Največ pa trpe zaradi torne elektriķe tiskarne. Listi papirja se lahko tako tesno sprije-

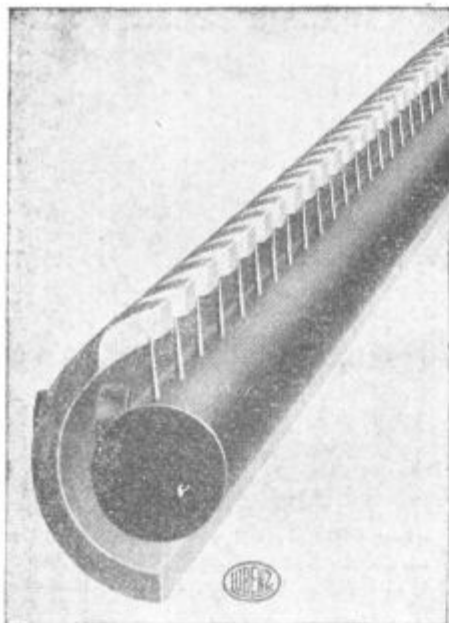
Podolžni prerez žarilne cevi

veliki meri odvisno od vremena, industrija pa ne. V omenjenih industrijskih panogah je količina proizvodnje prav močno odvisna od vremena. Če je poletje suho ali če

majo, da jih stroji ne morejo več posamič spravljati pod valje, kar lahko povzroči v delu popolno zmešnjavo. Zanimivo je, da se kažejo pojavi naelektrjenja celo na stro-

jih za zglobavanje in lepljenje papirja.

Industrija si je že mnogo prizadevala, da bi neprijetno tvorenje torne elektrike na kak način preprečila, toda do najnovejšega časa brez pravega uspeha. Najprvo se je seveda poskušalo priti na cilj po najnaravnejši poti na ta način, da se je v delavnicah umetno vzdrževala zadostna vlaga ob suhem vremenu. Uspeh je bil zadovoljiv le v redkih primerih. Nekateri postopki razelektrenja vlaknastih snovi so se pokazali prav nevarni. To velja zlasti za sicer najučinkovitejši postopek, po katerem

Prečni prerez žarilne cevi

se odvaža elektrika s papirja in tkanin s pomočjo visokofrekvenčnih električnih tokov, ki žare v obliki tlečih izpraznitev iz sistema finih konic na mimotekočih trak papirja ali tkanine. Malce nepazljivosti zadostuje, da pride človek v stik s temi konicami, pa je nesreča storjena.

Šele v najnovjšem času se je nemškemu podjetju Lorenz posrečilo ta postopek toliko spolniti, da ni več nevaren in tudi dovolj cenen, da ne more občutno vplivati na obratne stroške. Električna energija, ki se transformira v Teslove toke napetosti 10 do 15.000 voltov, se jemlje neposredno iz električnega omrežja. Prednost Lorenzove aparature je, da deluje nemoteno od varilranja napetosti v omrežju in da Teslovi toki ne motijo radio sprejema. Teslovi transformatorji so spravljani v kovinskih okrovih, zvezanih z zemljo, visoka napetost pa se dovaja po enožilnih kablih žarilnim konicam, ki so razvršene v tenkih do 2 m dolgih ceveh iz prešane sljude. Konce so električno in mehanično tako zavarova-

ne, da so električni preboji in mehanične ranitve delavcev nemogoče. Z vsakim Teslovim transformatorjem se lahko napaja 4 do 8 po 2 m dolgih žarilnih cevi, ki potrebujejo v celoti samo 100 vatov električne energije.

Lorenzov razelektrizator se je prav dobro obnesel ne samo v papirnicah in tiskarnah, ampak tudi v vseh drugih tovarnah za predelovanja vlaknastih tkanin. tnj

R A D I O

Najvišji antenski stolp

Radiofonska oddajna postaja z najvišjim antenskim stolpom je madžarska postaja v Lakihegy pri Budimpešti, ki je začela pred dobrim mesecem redno obratovati. Postaja oddaja z energijo 120 kw in se izvrstno čuje po vsej Evropi. Antenski stolp, ki ne nosi nikakega posebnega žičnega sistema za izžarjanje električnih valov, marveč deluje sam kot antena, je najvišja zgradba v Evropi in tretja najvišja zgradba na svetu. Stolp sam doseže višino 284 m, je pa na vrhu še podaljšan s 30 m dolgim izteznim drogom, tako da znaša celotna višina 314 m. Višja sta le še Empire State Building in Chryslerjev nebotalnik v New Yorku.

Enostolpne antene

Radiotehnika se je zadnji čas oprijela pri oddajnih postajah za radiofonijo enostolpnih anten, pri katerih je napeta antenska žica v navpični osi lesenega stolpa ali pa služi kot antena sam stolp, ki pa je v tem primeru kovinske konstrukcije. Oddajne postaje z enostolpnimi antenami se odlikujejo po tem, da je sprejemno območje, v katerem se še ne pojavlja fading (menjavanje jakosti sprejema), dokaj večji, kakor pri postajah z običajnimi antenami.

Televizija v Ameriki

Kakor so pokazale izkušnje v Ameriki, televizija še zmerom ni zrela, da bi se kakor radiofonija razširila med ljudstvom. Industrija niti v Ameriki še ne izdeluje televizijskih aparatov v serijah kakor navadne prejemnike. Štiri televizijske oddajne postaje, ki so lani prenašale žive slike na valovih med 100 in 200 m, so h koncu lanskega leta ustavile obratovanje. Zdaj teče na vsem pomeriju Zedinjenih držav samo še 9 poskusnih televizijskih postaj na ultra kratkih valovih, ki pa ne oddajajo rednega programa.

KRVAV DOGODEK IZ ANGLEŠKE ZGODOVINE

Mladi Edvard V. in njegov brat Rihard, yorški vojvoda, sta bila l. 1483 zadavljena v Londonskem stolpu. To dramatično prigodo je Francoz C. Delavigne porabil za eno svojih najboljših tragedij »Les enfants d'Edouard«, Paul Delaroche pa za svojo znamenito sliko istega naslova.

Po smrti Edvarda IV. je l. 1483 zasedel prestol njegov sin Edvard V. Ker pa je

stih v lobanji in zobeh sklepajo, da sta brata. Ustno izročilo pravi, da sta bila zadušena z rjuhami. Tudi to so baje naknadno potrdili. Davljenje požene velik naval krvi v obličje: črepina starejšega, torej kralja, nosi široke rjave in rdeče maroge fluidnega izvora, gotovo krvi. Skratka, vse kaže, da gre za ostanke obeh nesrečnih kraljevičev.

Edvard V. in njegov brat Rihard (Po sliki Paula Delarochea)

štel komaj 12 let, je bil njegov stric Rihard, vojvoda Gloucestrski, imenovan za regenta. Zeleč trajno ostati na tronu, je dal zapreti oba nečaka, češ, da sta nezakonita sinova, sebe je proglasil za »zaščitnika države«, povzdignil mnogo ljudi v plemstvo, da si jih pridobi. Ljudstvu obetal zlate gradove, obglavil glavne pristaše mladega kralja, katerega je dal z njegovim bratecem vred zadušiti v Vrtnem stolpu (Garden Tower), nazvanem poslej Krvavi stolp (Bloody Tower). L. 1674 so se našle kosti dveh otrok pod stopnicami Belega stolpa (White Tower) in se na ukaz Karla II pokopale v Westminsterški kapeli. Med prezidavanjem pa so jih v lanskem poletju zopet odkopali. Več učenjakov je pregledalo okostje Dognali so, da gre za 12- in 10 letnega otroka. Po zanimivih podobno-

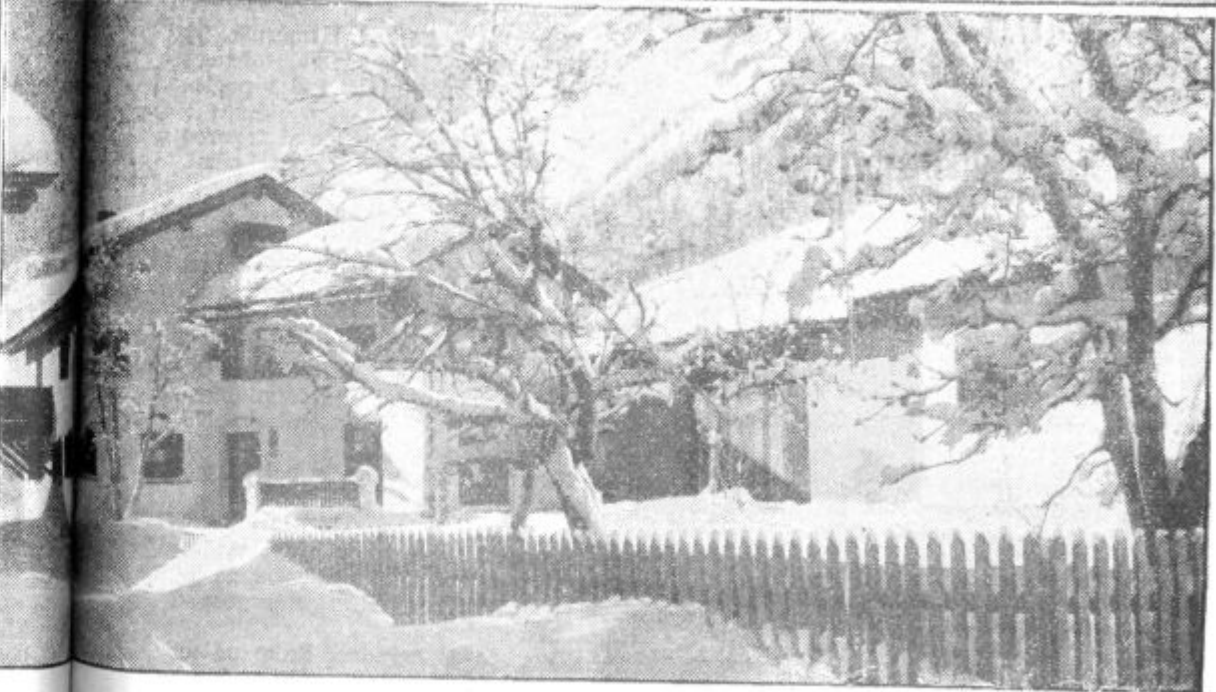
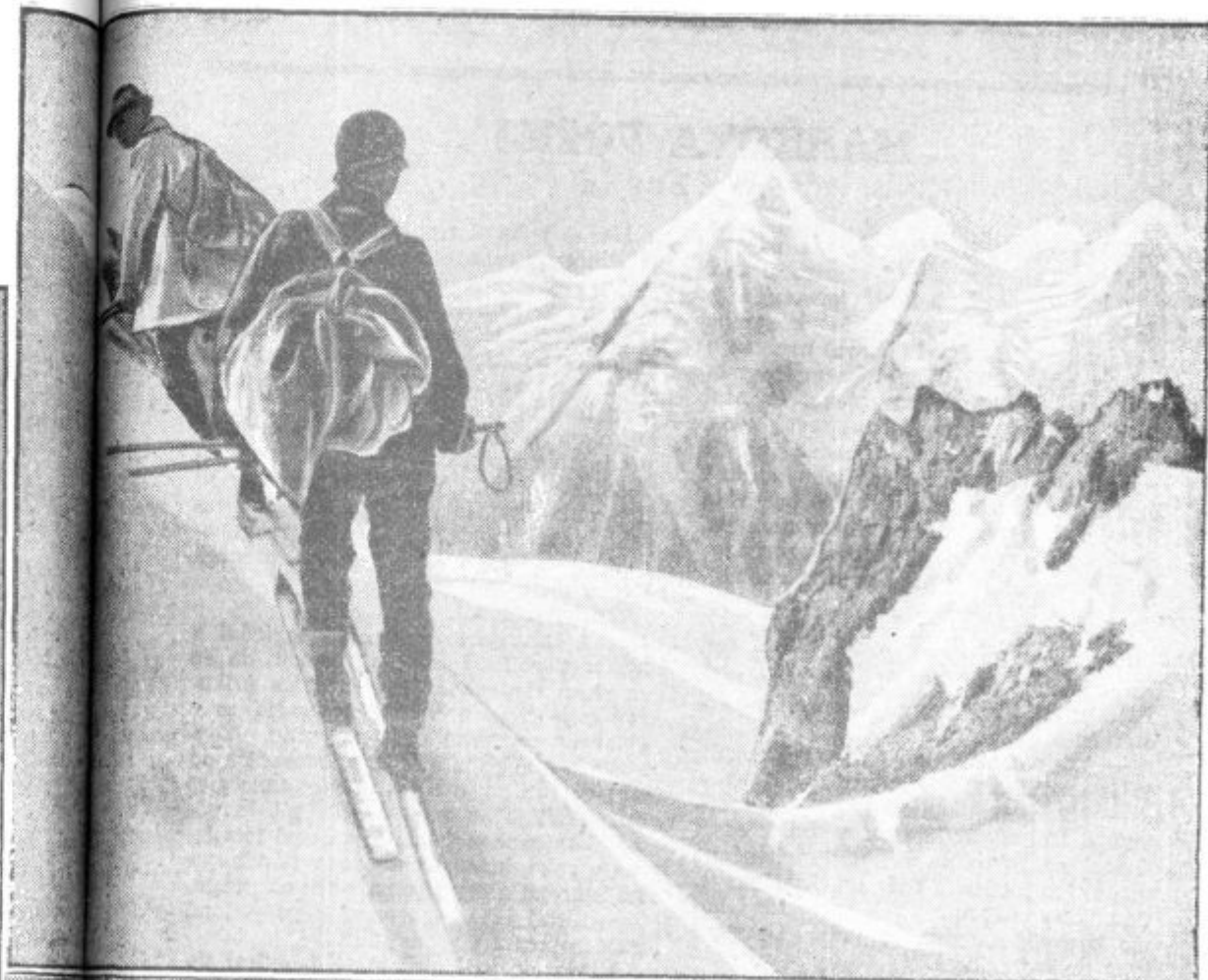
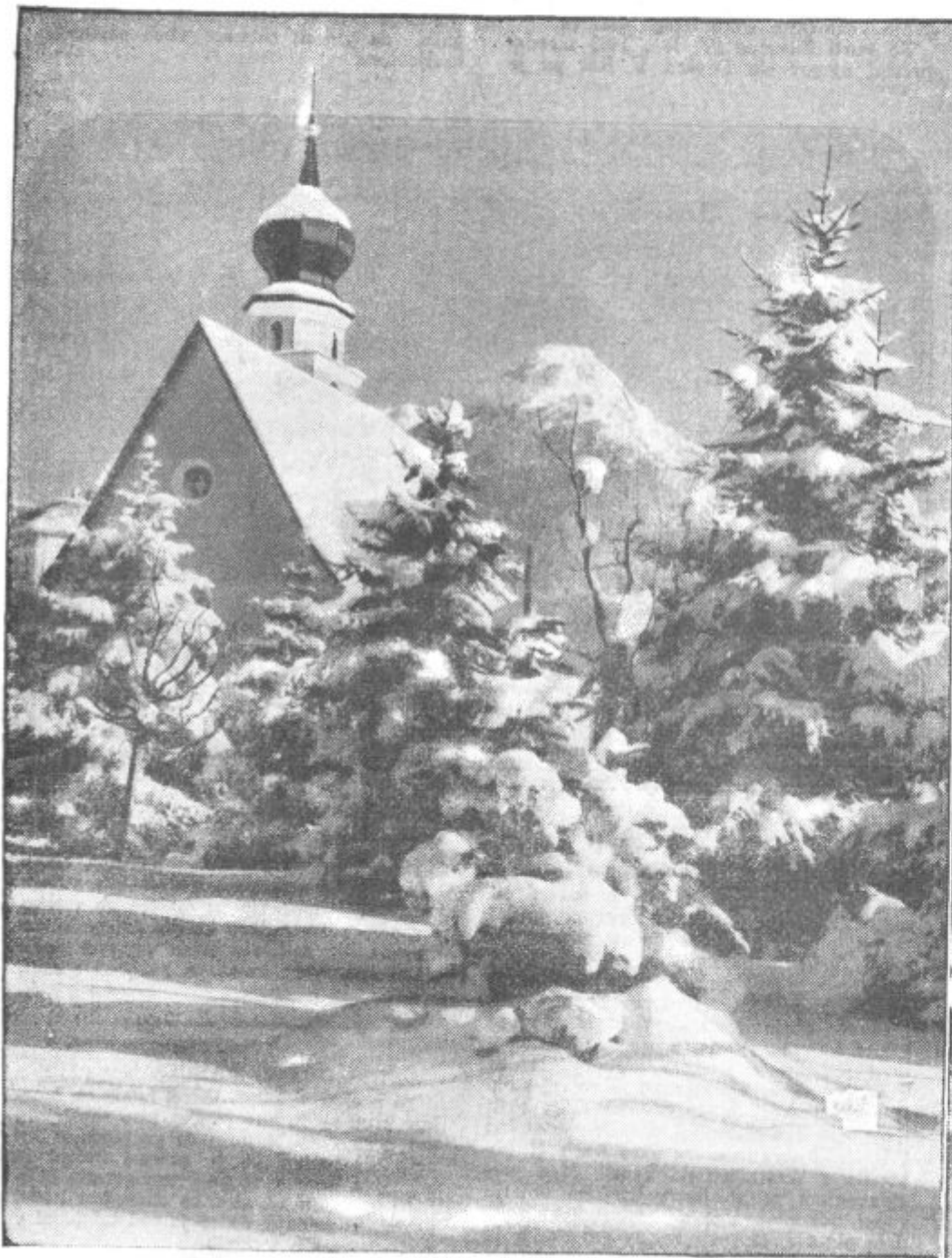
Starost, ki se obojnemu okostju lahko točno določi, dokazuje, da sta bila princa usmrčena najpozneje tri mesece po vstopu v zapor. Tako zadene krivda neizpodbitno Riharda III., nedolžen pa je pri tem zločinu Henrik VII., ki so ga nekateri sumili. A.

ODKOD MARCIPAN

To pecivo — latin. Marci panis = Markov kruh — je bilo poprej zelo razširjeno kot poslastica. Najprej so ga pekli v Benetkah, kamor se je zanesel recept iz bližnjega vzhoda, to pa v mnogoterih oblikah. Iz 16. in 17. stol. so ohranjeni leseni vzorci, ki pričajo, da se je rad izdeloval v svetopisemskih motivih.

Kraljestvo zime

Levo: Gorska cerkvica v snegu. — **Desno zgoraj:** Na smučeh v gorski zimski paradiž. — **Spodaj:** Zimska idila na vasi.

MARKOVA VOŽNJA

TONE ČUFAR

arkova bajta je slonela na strmem robu nad razrito grapo. V njenih zaduhlih prostorih je čepelo več otrok, Marko je pa stal pred bajto in prisluškoval hrumenju potoka pod sabo. Bil je dolg, mršav možak z veliko, brezmesno glavo. Povešal jo je na prsa in zamišljeno gledal v tla.

Iz grenkobne zamaknjenosti ga je zmotila žena. Skoro neboljeno majhna in v hrbtu malce upognjena je privlekla izza bajte butaro dračja in se ustavila.

— Kaj gruntaš? je vprašala moža.

Marko se je ozrl proti njej in skomignil z rameni.

Žena je vzdihnila in zagodrnjala:

— Torej še sam ne veš. Zalostno. Nikar samo ne preišluj, to nas ne reši. Pojdi v trg in poglej za delom. Kar najdeš, je bolje ko nič.

— Vsak dan hodim, pa vselej zaman, jo je mirno, a trpko zavrnil.

— Nekaj pa le naredi, ga je vzpodbujala. Takole križemrok ne bo ničesar. Otroci so lačni, da mednje nič več ne upam. Strgani smo tudi vsi. In zima je. Če pojde tako naprej kakor gre zdaj, bom kar pod snegom poginili. Le stopi kam in kaj prinesi.

— Dela ne najdem, to je kar pribito. Še tiste, ki so do zdaj delali, postavljajo na cesto. Mislim, da ti ni treba na dolgo dopovedovati.

— Res, vse to vem, živeti pa le moramo!

— Kako, kako, Neža? To mi povej!

— — — Na drva mislim, da bi jih peljal v trg. Hamernik jih menda spet kupuje. Kar da zanje, nas odreši.

— Pri njem je še dolg.

— Vem to. Saj grem nerad predenj. Ampak nič ne pomaga. Drva trohne, mi pa stradamo.

— Res je tako. Pa zaprezi.

Marko jo je veselo pogledal, ker mu je dobro delo, da je potrdila njegovo rešilno misel.

★

Minule so štiri ure.

Po široki cesti je suh vol obotavljalje vlekel z drvni naložen voz. Marko je stopal zraven njega, priganjal vola in pazil, da je vozil pri kraju ceste. Vol se mu je vse bolj in bolj upiral. Počasi je pa le privozil do lepe hiše s trgovino in gostilno.

Marko je zavil z volom h kraju, da ni bil nikomur v napotje. Šibo, s katero ga je poganjal, je vrgei na voz, si opahal staro in že zelo slabo obleko in odšel v trgovino. Tu je precej časa potrpežljivo čakal in bojzljivo ogledoval pestre ter bogate zaloge najrazličnejšega blaga po predalih in policah.

Ko ga je mlada, od moke zaprašena prodajalka povprašala, kaj želi, ji je povedal, da prav za prav sam prodaja. Ni ji povedal, kaj, le za gospoda je povprašal. Zvedel je, da ima gospod razgovore z nekimi trgovskimi potniki, a mora kmalu priti.

Marko je čakal.

Med čakanjem je parkrat pogledal k lačnemu volu. Potem je dočakal, da so se skozi stranska vrata trgovine prikazali trije lepo oblečeni gospodje in v glasnem pomenku odšli na prag. Dva sta bila mnogo mlajša in zgovornejša od tretjega, ki ga je Marko neprestano gledal. Pazil je na vsak njegov gib in postal kar vznemirjen, ko je segal mlajšima v roke, ki sta takoj nato že odhajala. Starejši gospod je pa ostal na pragu.

— Zdaj lahl! govorite z gospodom, ga je opomnila prodajalka.

Marko je prikimal in se podvzival na prag.

— Dober dan, gospod Hamernik, je pozdravil in zmotil okroglega, tolstega moža, ki je prav tedaj obvisel s pogledom na Markovem volu.

Tale je pa vaš, ne? je dejal trgovec in se lokavo zazrl vanj z drobnimi očmi. Kam s temi drvni?

— Vam sem jih pripeljal.

— Meni? Lepo, lepo. Zdaj spet kupujem. Gotovo se slišali. Dobro, dobro. Kar zložite. Pa vam bom spet lahko nekaj dinarčkov odpisal od dolga. Dobro, da se spomnite. Zdaj vas že dolgo ni bilo k nam. Misli sem že na terjatev. Časi so nerodni, zato težko čakam. Mene tudi povsod terjajo in prijemljejo. No, kar na dvorišče zapeljite.

— Nisem mislil tako, je bolj zajecjal kakor spregovoril.

— Kako pa?

— Prodal bi rad, se je ojunail. Denarja potrebujem. Zaslužka ni, zima je, doma so otroci, saj razumete, gospod Hamernik.

— Vem, da je nerodno. Kako pa mi dolg povrnete? Kar tako tudi ne more

viseti. Kako pa je z vašo hišo? Ali ni na njej še nič dolga?

— Pa me vendar ne mislite pognati iz bajte? se je ustrašil Marko. Dolga ni na nji. Pa saj je majhna, s tisto njivo vred je komaj za dobro kožo. Za voliča in kravo moram vse drugje preskrbeti. Trdo zaslužim vso mrvo.

Hamernik se je tolažilno nasmehnil:

— Nič hudega ne mislim. Povprašam pa menda lahko. Za te drva narediva napol. Nekaj pojde na dolg, nekaj vam pa izplačam, da me ne krstite za trdega oderuha. O, ne mislite, da ne vem, kaj je stiska. Ali vam je prav?

Marko je prikimal.

— Kar na dvorišče zapeljite. Plačali vam bodo v trgovini. Pa nase ne poza-

bite. Dobro vino imamo in tudi kaj za pod zobe je v hiši.

Gospod je s smejljajem odšel v trgovino.

Marko je pa vzel šibo in pognal vola okoli hiše.

★

Marko se je zasedel v gostilni v pozni popoldan. Govoril je z znanci, pokušal pijačo in potem, ko jo je že nekaj več okusil, tudi sam dajal zanjo. Napol posrečena kupčija mu je dala nekaj veselja, nekaj mu ga je prililo vino, še več pa tovariši. Pozabil je na zatohlo bajto, drobno ženo in lačne otroke.

Marko je dajal za pijačo!

Imel je denar in je bil spet fant od fare.

JAN VERMEER VAN DELFI (1632—75): MLEKARICA
(Eno najlepših del velikega holandskega slikarja)

Sele v mraku se je spomnil na voliča. V temi ga je pa že poganjal domov, a doma se je bal.

Zato je kmalu dovolil voliču počivati, kjer si ga je izbral.

Na samotni poti je mislil Marko drugače kakor v gostilni.

Kesal se je.

Toda kesanje je bilo prepozno.

DIVJI PARADIŽ

MARGITA MATCHES

N A D A L J E V A N J E

(Glej sliko na oviku: Mladenič iz plemena glavorezov Mekeo v poročni opravi)

Tetovirane ženske na otoku Samarai

Rano v jutro kakih osem dni po našem odhodu iz Sidneya, ko je še lesk bledečega meseca prekrival morje s svojim srebrnim prtom, smo dospeli do otočka Samarai. Njegova krasota se nam je zdelala v poječajajoči mesečini nadnaravna. Okrog je ležala razmetana po morju še skupina drugih manjših otokov, čijih modrikasto beli pesek je segal globoko med koralne čeri, ob katere je nežno pljuskala voda. Palme so se globoko sklanjale čez obalo. V luninem svitu so se groteskno iztezale sence nizkih iz trave spletenih koč. Od nikoder ni sijala luč, celo iz hišic ne, ki so slonele kot prilepljene ob grič sredi otoka. Le v lučki so plesale luči na jamborjih usidranih jadrnic, kojih rdeči odsev se je urezal globoko v mirno morskoro ravan. Polagoma je pa zarja ožarela obzorje na vzhodu in z njo se je tudi nekako uporno dvignil tajinstveni mir z otokov. Dan nam je sicer pokazal novo in resnično lepoto osamljenega otoka, toda nikdar več nisem ujela občutka one skrivnostne lepote, ki me je objel, ko sem prvič zagledala Samarai.

Z dnevom se je pojavila tudi živahnost na jadrnicah. Gugajoče luči so se snemale z jarbolov, rjave prikazni v rdečih predpasnikih so pričele tekati po ladjah. Iz travnatih koč ob obalah malih otočičev so se prikazali silni pojavi. Po njihovih širokih kretanjih in pa izrazu obraza smo sklepali, da je bila naša ladja središče njihovega zanimanja.

Samarai je tudi sredi belega dne čudovita lepa postojanka našega sveta vložena v smaragdno morje, a obenem

tudi važno kupčijsko središče za kopro, biserno matico in jantar, ki se pridobivajo v južnih delih Tihega morja. Sicer je pa majhen otoček in ga v manj kot v pol ure lahko čisto obidete. Široka prašna cesta, ki jo zastirajo in senčijo starodavna drevesa, vodi iz luke. Tam sta tudi dva hotela, nekaj javnih poslopij in trgovin, misijonska postaja, poštni urad in kakih 20 hišic. Hišice so nizke, izdelane in pokrite z rdečo ilovico ter prepletene z dolgo travo.

Instinktivno kot golobje, ki se vračajo domov, so se razkropili potniki »Marsine« na lov za kako okrepčilno pijačo. Domačinke hodijo mimo nas in njih lahka travnata krila se nežno zibljejo ob vsaki krennji njihovih bokov. Pri hođu jim je kar videti delovanje mišic pod žametasto mehko kožo napol golih teles. Žene z Luzijadskih otokov so po večini tetovirane od zapestja do čela, kakor oblečena v dragoceno vezivo, od vratu na prsa jim pa padajo ovratnice nanizanih koral. Telesa imajo lepa, le izraz obraza je često zaradi gnilih z ilovico pordečenih zob neznansko grd.

Domači redarji, ki so očitno na svoje dostojanstvo zelo ponosni, korakajo vojaško po ulicah Samaraija. Njih oblačilo obstoja iz temno modrega precej debelega suknenega predpasnika. Prepasani so s širokim usnjatim pasom, kamor je zataknjen dolg nož ali samokres.

Samarai je pravi mozaik živahnih barv v rožnatem okvirju morja. Domači fantje s predpasniki pestrega do kolen segajočega sukna ali žameta, tesno zavezanimi okrog bokov, tekmujejo s svojo telesno dovršenostjo s krasoto hibiskovega cveta. Na rokah nosijo tako tesne

zapestnice, da se zdi, kakor bi se jim zagreble palec globoko v meso in da preprečijo vsako možnost krvnega obtoka. V zapestnice in v debelo volno so utisnjene plamteče cvetlice. Uhlje imajo nategnjene do ramen in za vsako uho je položen pester hibiskov cvet. V gostih in kuštravih lasih pa imajo zatak-

Kinematograf in evropski hotel v Rabaulu pod eno streho

njen izrezljan in kričavo pobarvan glavnik z več palcev dolgimi zobmi. Vrat jim krasi ovrtnik pestrih koral ali pa barvane umetne jagode.

Domačini so leno ležali na soncu ter si česali lase z dolgimi glavniki. Naletehi smo na dečka, ki je potrpežljivo čepel na tleh, ko se je njegov tovariš sklanjal nad njim ter marljivo iskal nekaj po njegovi grivi. Bila sta čisto podobna paru mladih opic.

Ko sem se vračala proti luki, sem videla čudovito in usmiljenja vredno prikazen — najbolj divje bitje, kar sem jih kdaj videla. Bil je slok in nepokvarjen divjak, oblečen v prav kratko in zamazano cunjo, zavezano okrog pasu, v rokah pa je nosil lok in puščico. Očividno se je silno čudil nenavadni živahnosti malega naselja. Dvignila sem svoj fotoaparatus. Tedaj me je opazil in planil z enim samim prestrašenim skokom v skedenj kobre v bližini. Zaman so bile

lepe besede in grožnje, da bi ga spravila spet ven. Kakor sem zvedela pozneje, je bil poljski delavec, ki so ga pravkar pripeljali iz notranjosti Papue. Za nekaj barvastih jagod, nož in mogoče še košček razbitega stekla je pristal, da bo delal dve leti na plantaži. Mogoče ga je prišlo že domotože, kot divjo živalco, ki zaide iz svojega naravnega zavetja.

Ne daleč Samaraija leži malo koralno otočje Sudest, nad katerim je vladala preko trideset let bela ženska po imenu Maloney.

Gospa Maloney, kraljica otoka Sudest

Pred štiridesetimi leti je bil velik naval iskalcev zlata na Papuo in med ljudmi, ki so to iskali svoje sreče, je bil tudi irski par Maloney. Polagoma je pa zlata mrzlica ponehala ter sta ostala zakonca Maloney sama in zadnja na otoku Sudest. Tedaj je njen mož nenadoma umrl in ostavil ženo s sedmimi malimi otroci na otoku med kakimi 1500 divjaki, ki so živeli še na isti stopnji razvoja kot prebivalci kamene dobe.

Vendar se gospa Maloney ni vdala. Domačini so ji še vedno nosili zlatega prahu, kupovala in prodajala je kopro ter se podajala na kupčijska potovanja na lastni jadrnici. Vladala je nad svojim kraljestvom z železno obenem pa milo roko, da se ni bilo treba nikdar vtikati angleški oblasti v njene posle. Celo nobenega misijonarja ni bilo blizu, ki bi si zaželel spreobrniti te oddaljene divjake. Otroci so rastle, bili so zdravi in brihtni in ko so postali dovolj veliki, so zamenjali materino vzgojo s šolo v Avstraliji.

Pozneje se je gospa odpovedala svoji oblasti v korist sina. Toda otok Sudest je še zmerom monarhija v britskem imperiju. Ko sem zadnjič čula o gospe Maloney, je živela mirno in spokojno s hčerjo v Sidneju.

Okrog poldne je Samarai neznosno vroč. Z mosta »Marsine« sem občudovala, kako nas je krmar Williams vil skozi tisoče in tisoče ostrih koralnih čeri in otokov, ki bi razrezali ladjo na koščke, čim bi zadela ob nje. Morje je bilo temno, modro prelivajoč se v sivo in zelenkasto barvo, le tam, kjer je kaka prikrita skala segala tik pod morsko površino, je postajalo svetlozeleno, ob obrežju in kjer je zalivala voda peneče kako grebenčasto koralo pa spet rjavkasto. Morsko površino so pokrivali veliki vrtovi vodnih anemon. Bila sem vsa

vznešena nad nepopisno lepoto prizora in vse kar sem videla, je bilo zame preveč novo, da bi utegnila videti tudi mrtvaško glavo, skrito za tem mavričastim zastorom. Zaman je opisovati lepoto otokov južnega Tihega morja, ni besed, ki bi jo mogle izraziti.

Bila sem sama, brez skrbi in brez vseh obzirov, a pred mano so ležali še dnevi polni doživljajev, zato sem zajemala življenje s polnimi požirki. Dva dni kasneje smo pluli ob zalivu Blanche, odkoder so gledale temne gore mrko na z ognjeniki obrobjeno luko Rabaul. Tukaj se je začelo zame čudovito življenje južnega Pacifika in za nič na svetu ne bi hotela dati leta, ki je sledilo.

Na razpotju doživljajev

Južno ravnika ter severno Avstralije v onih oddaljenih krajih sveta, ki se nejasno nazivajo Melanezija, leži Nova Gvineja. Veliki svet se za te kraje prav malo zanima. In če sploh pomisli nanje, tedaj ve o njih le to, da tod žive glavorezi. Pred svetovno vojno se je to razsežno otočje imenovalo Bismarckovo otočje in je pripadalo Nemčiji. Ko so po vojni znova delili svet, so ti kraji pripadli Avstraliji ter se odslej imenujejo »mandatno ozemlje Nova Gvineja«.

Na križišču poti, ki vodi v Novo Gvinejo, leži mesto Rabaul, izredno lepo, skoro neodoljivo majhno pristanišče, komaj štiri stopinje južno ravnika. V njem živi približno 300 belih ljudi, med njimi le 35 žensk ter mogoče enako število Kitajcev in Malajcev. Večkrat pa prekašajo po številu bele gospodarje in nebeščane domačini v kričeh predpasnikih, sicer napol nagi, a po večini srečni kot vsi, ki niso okusili spoznanja.

Tukaj v zapadnem Rabaulu je zbrana peščica človeštva vseh jezikov, sestavljena iz pustolovcev in nesrečnežev, ki iščejo tod pozabljenja, ljudi, ki so propadli v današnji gospodarski borbi, peščica beguncev vseh narodov. Eni so dobri, drugi slabi. Večina je izgubila že vsako zvezo z ostalim svetom. Ni zagona, ki bi to urejeval in določal, kdo se sme naseliti in kako odseliti.

Rabaul je podoben pohotni eksotični krasotici, ki je zašla v težke razmere, pohotnici s krvavo rdečimi rožami v lasih, mehko kožo in strastnimi očmi, polnimi hrepenjenja. Vsi moški, ki se dotaknejo njenih obal, postanejo njeni ljubimci. Večina njih plača to morečo

ljubezen s svojo moštostjo. Ko se jih je naveličala in vrgla od sebe, tedaj ni zanj več mesta nikjer na svetu.

Seveda nisem vsega tega videla, ko sem slonela na ograji »Marsine«, ki je plula počasi ob obali Nove Britanije. Kar sem videla, ko smo zavili okrog Gazelskega polotoka v Beli zaliv ter je ladja hropela ob obrežju obrobjenem s plantažami in džunglo, je bil le ljubeček pristan s skalami, nad katerimi je stra-

žil koničast ognjenik ter so ga odzadaj zapirale pregrade visokih gora. V njega senci so ležale zasidrane jadrnice in pa dva ali trije stari parniki po pet sto ton, ki se klatijo po tamošnjih morjih in pobirajo po malih otokih jantar in kopro.

Slonela sem na komočih in vsa srečna opazovala izreden prizor. Okrožni načelnik, ki se je vračal z dopusta ter je stal poleg mene, si je prižigal cigareto in gledal na divno sliko brez vsakega zanimanja. Ognjeniku pravijo »Mati«, je mimogrede pripomnil. Nato je pokazal z glavo na nizek raven otok sredi preliva. »To je Vulkanski otok. Dvignil se je iz morskega dna o priliki zadnjega velikega izbruha.« Dalje v smeri pomolov zapirajoč vhod v luko sta štrleli iz vode dve veliki koralni pečini, nazvani »panja«, in to je bilo vse, kar je ostalo od otoka, ki se je pogreznil ob enem udarcu podzemlja. »Učenjaki nam napovedujejo,« je nadaljeval načelnik, »da lahko pričakujemo v kratkem novega izbruha.«

Toda »Mati« je bila že toliko let dobra z Rabaulom, da nismo nikjer videli

sledove strahu. Tako teče življenje brezskrbno. Le redko leže nanj senca, ko postane zrak soparen in skoro neznošen, a iz globlin zemlje se oglasi grom, zemlja pa zapleše za nekaj trenutkov kot jadrnica v monsunu. Toda vse to hitro mine in razbežani Rabaulčani so kmalu spet doma pri čašici žganja ter tolmadžijo prestrašenemu tujcu, da je prav dobro, če se »Mati« izpiha v takih neškodljivih napadih.

Bilo je še vedno rano dopoldne, ko smo pristajali ob pomo' u Malaguna. Bila je komaj 9 ura in vendar so se otočani, ki so nas v trumah pričakovali, že kopali v znoju in le največji držeži so se upali na plan brez klobukov ali tropskih čelad. Nihče, ki ni sam živel odrezanega življenja v tropskih posta-

dva metra visokih stebrih, z ven štrlečo streho in z latami zadelano verando, ob kateri leno nihajo s cveticami napolnjene košare. Zaman sem iskala prostora v hotelu. Lastniki plantaž, državni uradniki, iskalci zlata iz Salamaune in Edie Creeka so ga zabasali tako, da je bil že dvakrat prepoln.

Zaradi tega sem se morala podati h »gazdi« Ah Chee, čigar hotel se je dvigal ob oglu kitajskega mesta. Bil je prav tako dober in čeprav je bil evropski hotel elegantnejši, so noči v njem bile često nemirnejše zaradi hrupa, ki so ga delali gospodje v preveselem stanju. Taka stvar se je samo enkrat zgodila v našem hotelu. Leži na razpotju, kjer se stikata kitajski in beli Rabaul. Vstopite skozi 6 metrov visok dvojni

Ulica v Rabaulu

jah, ne ve, kaj pomeni dan prihoda parnika v vsakdanjem življenju. Možeje v belih plutovinastih čeladah, oblečeni v obleke iz belega platna, so čakali v pravem krvoločnem razpoloženju. Ženske, zasenečene z velikimi japonskimi sončniki, so se nestrpnostno iztezale, ali se prikaže kaka znana oseba. Vsepovsod so se prerivali domačini čokoladne barve, prepasani samo z živobarvnimi prti, s krvavo rdečim hibiskovim cvetom, zataknjenim v volnato grivo za ušesi. Od zadaj so stale domačinke, dekleta in žene v sličnih predpasnikih, le da so imele tudi gornji del telesa pokrit s kako pestrobarvno visečo jopico ter so se držale za roke in rame. V trenutku, ko je bila ladja privezana k obali, sta bila spuščena raz njo dva lesena mosta. Gruča kričavih in smejočih se kanakov je pričela razkladati tovor. Kajti celo tukaj je čas drag za parobrodne družbe.

Rabaul se lahko pohvali s tremi hoteli. Eden je evropski, ostala dva sta v »kitajskem mestu«. Evropski hotel je precej daleč od пристanišča ob aveniji Casuarina ter je tipični vzhodno azijski bungalov, zgrajen na predpisanih,

vhod naravnost iz ulice v preddvor, tlakovčan z raznobarnimi vložki. Vrteča vrata vodijo na levi v široko jedilnico. Na stenah visi lepo obrobljena reklama za neko nemško pivo, pa tudi nekaj odtiskov znamenitih klasičnih umetnin, ki so nekako čudno delovale v okviru ostale vnanjosti otoka. Široke stopnice vodijo v precej prazne, toda zelo čiste spalnice, pred katerimi je povsod prostorna veranda. Po tednih, ki sem jih prebila na ladji, sem bila vesela svoje prostorne sobe. Njena skromna oprema je obstojala iz postelje, obdane s široko mrežo proti moskitom, umivalnika, dveh stolov in velike omare, ki je bila čvrsto pritrjena na zid, da ne bi padla preko postelje za primer potresa.

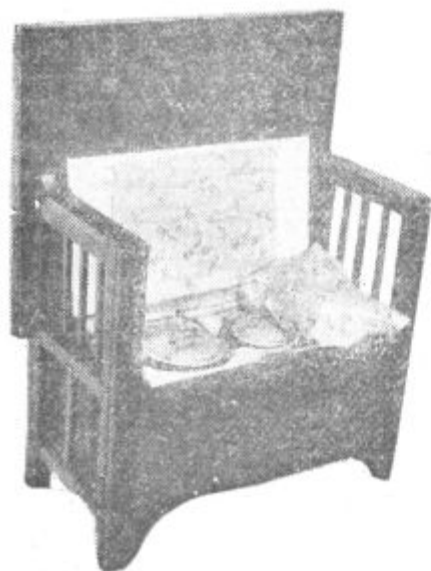
D A L J E

Č L O V E K I N D O M

SAMOKUHALNIK

Med vojno, ko je bila trda za kurivo in trda za hrano in se je največkrat kahal obed v eni sami posodi, je prišel samokuhalnik v mnogih gospodinjstvih do posebne veljave. Današnja gospodarska kriza, ki jo občutimo vsi, posebno pa gospodinje, nas je spomnila spet na to kuhinjsko pripravo, ki nam pomaga štediti s kurivom in delom. Ni pa samokuhalnik pripraven samo za varčevanje s kurivom, ampak ima tudi prednost, da jed v njem nikoli ne pre-

kipi in ne zasmodi. Nekatera jedila, pripravljena v samokuhalniku, so celo okusnejša kakor kuhana na štedilniku. Na zimo se pač ne moremo preveč navduševati zanj, ker si s kurjavo v štedilniku obenem s kuhanjem grejemo tudi prostor. Čim pa nastane toplejši čas, se ga bo morda marsikatera gospodinja zaradi varčevanja s kurivom spet rada poslužila. Pa tudi gospodinja v poklicu ali taka, ki se mora poleg kuhanja posvečati še drugim opravilom v gospodinjstvu, se ga bo rada poslužila. Kajti kuhanje na samokuhalnik ne zahteva potem, ko je vse pripravljeno, nikake paznje in dela več do ure obeda. V kahalniku se vsa jedila pari in so zato prav okusna, ker ostanejo v hrani tudi vse redilne snovi ohranjene in so zato vsa jedila polnovredna.

Pri uporabi samokuhalnika pa moramo natančno vedeti, koliko časa potrebuje vsaka jed, da je gotova. Le s tem znanjem nam samokuhalnik služi, sicer se pa lahko zgodi, da ob določenem času obeda jedila niso pripravljena za uživanje. Če pa se go-

spodinja nekoliko zanima za to, bo brez skrbi lahko vsako jed, pa bodisi govejo juho, krompir, stročnice, testenine, vsakovrstno meso v omakah, rižot, obare in celo ribe zaupala samokuhu.

Vsa jedila morajo biti, preden jih postavimo v samokuhalnik, osoljena, začinjena in gotov čas, 20 do 30 minut, na štedilniku prekuhana.

Na sliki vidimo samokuhalnik v obliki udobnega naslanjača. Poblazinimo tak samokuhalnik z morsko travo ali leseno volno. Blazinica, s katero vloženo posodo pokrijemo, mora biti prav tako napolnjena z leseno volno in prevlečena s pralno prevlako.

Za samokuhalnik uporabljamo železno, emajlirano, pa tudi lončeno posodo, toda s takimi pokrovačami z obročkom, da jo lahko potisnemo v posodo. Prav primerni so lonci z gibljivimi ročaji, s katerimi lahko pritismo pokrovačo v lonec. Če za katero jed rabimo manjšo posodo, kakor je odprtina v kahalniku, tedaj postavimo to posodo v drugo večjo posodo, napolnjeno z vrelo vodo.

Najprimernejše je pač, da se odločimo za samokuhalnik, da si ga naredimo iz lesenega zaboja ali skrinje. Na vsak način se mora pokrov dobro zapirati. Priredimo in poblazinimo si tako skrinjo ali zaboj lahko sami z leseno volno in napravimo v nji toliko vrtnin in take velikosti, za kolikor in kakršne posode hočemo v samokuhalniku rabiti.

Kuha je potem preprosta. Lonce ali kozice, v katerih hočemo kuhati jedi, napolnimo toliko z živili, da manjka za dobra dva prsta do pokrova. Jed zavremo na štedilniku, jo takoj osolimo, zabelimo in dodamo vse začimbe. Ko jedi vro na štedilniku 20 do 30 minut, dobro pokrite hitro prestavimo v samokuhalnik, brzo pokrijemo z blazino in nato zapremo še pokrov skrinje ali zaboja. Jedila ostanejo v kahalniku 4 do 6 ur. Ne škodi pa nič, če jih pustimo tudi delj časa. Med tem časom pa se kahalnik ne sme odpirati, sicer bi morali jed nanovo na štedilniku prevreti.

Posebno je samokuhalnik pripraven za kmečke gospodinje, če morajo za delom na polje. Medtem ko pripravijo zajtrk, pripravijo vse za obed, postavijo posodo v samokuhalnik in opoldne, ko se vrnejo, jih čaka kosilo gotovo.

Še več kot samokuhalnik, ki potrebuje za vsako jed pred vsem določen čas predkuhanja, je vredna spretnost današnje gospodinje, ki je sposobna veliko težnih jedi popolnoma pripraviti v tako kratkem času, kakor ga potrebuje že sama predkuha za samokuhalnik.

J. H.

IZ SAHOVSKEGA SVETA

Tudi v kraljestvu šaha divja še vedno kriza. Finančne težave, s katerimi se morajo boriti vse države onemogočajo vsak večji mednarodni spopad na častnem šahovskem polju. Za tri leta obstoja med šahovskimi generali nekakšno premirje, katero prekinejo včas le neznatne praske. Tudi za te nekrvave boje velja nanoveč geslo: denar, denar in denar.

Tako seveda tudi lansko leto ni prav nič bogato večjih šahovskih dogodkov. Niti enega prvotnega mednarodnega turnirja. Senzacija ki je zbudila zanimanje vsega šahovskega sveta, je bil je match Flohra in Botvinka, ki ga je financirala moskovska vlada. Dve mladi zvezdi ki sta zasijali s močnim bleskom na šahovskem nebu, sta trčili skupaj. Češkoslovaški državljani Flohr, ki si je v zadnjih letih že priboril častni sedež med vele mojstri ter poleg najmlajše ruske šahovske generacije Botvinka. Dvanaestkrat sta se spopadla na šahovnicah: 6krat v Moskvi 6krat v Leningradu. Vsek je izvajeval po 2 zmagi, vsi ostali spopadi pa so ostali neodločeni. Prva polovica matcha je končala 4 : 2 za Flohra druga pa 4 : 2 za Botvinka. Torej 6 : 6 enako 0 : 0. Neodločena bitka, v kateri pa je Botvink pokazal krepkejšo živce, kar se mu more šteti kot plus v matchu. Flohr in Botvink sta vsekakor zelo resna kandidata za svetovnega šahovskega prvaka.

★

V tradicionalnem božičnem turnirju v Hastingsu na Angleškem, ki sta se ga od šahovskih vele mojstrov udeležila samo svetovni prvak dr. Aljehin in Flohr, je dobil prvo nagrado Flohr, kakor tudi že dve leti poprej. Priboril si je namreč nol točke več kakor Aljehin, ki sicer ni doživel nobenega poraza, zato pa je igral več iger neodločeno. Aljehin nedvomno v Hastings ni prišel v najboljši formi, kar je po težkih naporih, ki jih je imel zadnje čase v raznih evropskih državah s svojimi simultankami in slepimi igrami, vsekakor umljivo. Drugo in tretjo nagrado sta si ex aequo delila Aljehin in mladi madžarski mojster Lilienthal, ki sta dosegla po 6 in nol točke, četrto in peto nagrado ex aequo pa Eliskases in Alexander (5 točk).

V pariškem turnirju je zmagal dr. Aljehin, ki si je od 9 možnih priboril 8 točk, ne da bi izgubil kako igro. Drugi je bil vele mojster dr. Tartakower (6 točk).

★

V danskem nacionalnem turnirju si je priboril prvo nagrado znan šahovski tigar, Aron Niemcovič, eden najdrznejših in obenem najgenialnejših kombinatorjev med šahovskimi vele mojstri. Izgubil je samo eno partijo, in sicer proti mlademu Enevoldse-

nu, ki je svojo partijo naravnost izvrstno igral.

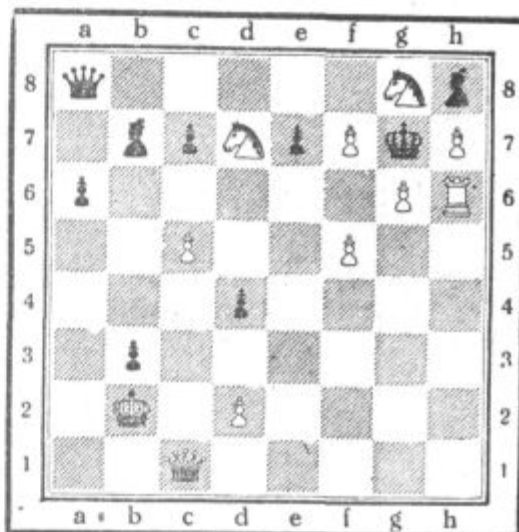
★

Dne 28. oktobra je umrl v Gradcu v starosti 88 let dvor. svet Johannes Berger, bivši ravnatelj graške trgoveške akademije. Z njim je legla v grob osebnost, o katere veličini morejo soditi le ljudje, podkovani v šahovski literaturi. Prof Berger je dolga leta urejeval »Deutsche Schachzeitung«, udeležil se je z uspehom cele vrste mednarodnih turnirjev, sestavljal probleme, končnice, pisal učbenike in monografije in sodeloval pri impozantnem teoretičnem delu »Bilgners Handbuch«. Njegovo najznamenitejše delo pa je »Theorie in Praxis der Endspiele«, pravo standard-delo na tem še malo raziskanem polju. Br

PROBLEM 54

Dr. A. Kračmer

Prvi natis

Mat v treh potezah

Rešitev problema 53

1. Sf2 : h1!, Lg1 poljubno. 2. Se5 : f7+, Sh8 : f7. 3. De7—e3+, L : e3 mat.

KOLOBAR OKOLI SONCA

Domačini v Južni Afriki so se ball, da bo konec sveta, videč 20. decembra 1933 popoldne izreden krog okoli sonca. Njegov premer je bil 40krat večji od sončnega. Vsa obstret je bila bagrene barve, preprežena z živo rdečimi odsevi, rob pa svetlo bel, ostro oddeljen od nebesne sijline. Nihče se ni bil videl nič podobnega. Preproste duše so se preplašile, ne da bi skušale razumeti. Učenjaki si niso bili dosti na boljšem, saj zvezdoznanci so izjavili, da gre za meteorološki pojav, meteorologi pa, da bi ga zgolj astronomija utegnila pojasniti. Figaro.

NEKAJ ZA VSE

Iz zdravstvenih ozirov je neobhodno potrebno, da zamenjamo ponoči spodnje perilo z drugim, a tisto, ki smo ga uporabljali podnevi, tako obesimo, da se dobro prezrači. Nočno perilo in postelje bi morali vsak dan zračiti najmanj eno uro pri odprtem oknu. To velja zlasti za postelje jetičnikov, ki bi se morale po možnosti zračiti na soncu.

Glavnata solata vsebuje 180 delov anorganskih soli na 1000 delov, špinača 165, krompir samo 38. Te soli so važne za sestavo krvi in presnovo.

Pri škrlatinki je jezik sprva debelo obložen, tretjega ali četrtega dne pa se sčisti in postane močno rdeč, pri čemer postanejo bradavice na jeziku zelo izrazite.

LEPO OBNAŠANJE

Kako ješ beluše?

Če pogledate razliko na obeh slikah, vidite, da se beluši jedo samo z vilicami. Zadeva ni prav nič težavna, ker lahko postrgate z vilicami vse užitne dele beluša. Če pa vzamete belušo v roke, se bosta cedila od nje omaka in maslo. Imeli boste umazane prste, umazano brado in prt.

ZA MISLEČE GLAVE

79

Ubegli kaznjenec

Nekemu kaznjencu se je posrečilo skri-voma pobegniti iz jetnišnice in ko je prišel že dva kilometra daleč, je nanese srečno naključje, da se mu je posrečilo iz nekega svednja ukrasti nekaj oblike, da se je lahko preoblekel. Ko je tako preoblečen koračil dalje po cesti, je naletel na damo, kateri se je bil pokvaril avto, ki je zdaj stal ob cesti. Kaznjenec je bil mehanik, pa je spravil vozilo v red in ker se je bila dama pri nesreči nekaj ranila, je sedel za volan in peljal damo proti domu. Stražnika, ki ju je ustavil v bližnjem mestecu, se mu je posrečilo prevariti, da si je bil ta že obveščen o ubežniku. Po prihodu v mesto je dama izročila voz svojemu novemu šoferju, ki je napravil nanjo prav dober vtis, da ga zapele v garažo, sama pa se je napotila k domačemu zdravniku. Kaznjenec je res spravil voz v garažo, še poprej pa si je za denar, ki ga je prejel od dame, kupil novo obleko, da bi bil bolj varen. Dama, ki je že od prvega srečanja s stražnikom sumila, da je njen šofer iskani zločinec, je skušala navzlic temu, da ji mož ni bil nesimpatičen, celo stvar razčistiti, da ji ne bi mogel kdo očitati, da je pomagala zločincu pri begu. V kratkem se ji je res posrečilo sporočiti policiji, kje je kaznjenec, ne da bi ga bila po prvem srečanju še katerikrat videla. Kako se ji je to posrečilo?

Rešitev k št. 78 (Ugrabljeno deklet)

Navzlic temu, da so zločinci tako previdno zbrisali vse sledove za seboj, so vendar pozabili, da jih utegne izdati peč, na kateri se je od časa do časa kuhalo za jetnico. Ko jo je detektiv otipal od zunaj in znotraj, je začutil malce toplote in to je zločince izdalo.

MNOGINE VEDO

da Anglež W. Gilbert še ni rabil samostalnika »elektrika«, pač pa je prvi skoval pridevnik »electricus« iz besede *electrum* = jantar (ki so jo po grščini rabili Vergilij, Plinij, Ovidij i. dr. namestu pristno lat. *sucinum*). L. 1600. je namreč Gilbert izdal svoje znamenito delo »De magnetis magneticisque corporibus«. Tam pravi, da imajo smola, žveplo, steklo i. dr. lastnost, ki jo ima tudi jantar, da privlačuje lahka telesa, če ga drgnemo. Zato zove take snovi »corpora electrica« = električna telesa —

da se bavi 2 milijona japonskih kmetij z rejo svilodov. Toda vedeti je treba, da re-dijo Japonci hrastno sviloprejško, ki je mnogo večja od murvnega sviloda. Tudi njena svila je dosti jačja. Hrastovega sviloda so začeli gojiti na Hrvaškem, a kmalu

so ta poskus opustili, ker dajejo kokoni premalo dohodka in se dajo težko odmotati. Redi se pa na Japonskem tudi ajlantov svilod, ki živi na »božjem drevesu« in na kloščevcu. Svilo tega sviloda je smel na Japonskem poprej nositi le cesar in izvoz jaje se je kaznoval s smrtjo —

da je že Plinij (v I. stoletju po Kr.) v »Historia naturalis« razlagal, zakaj se delajo zamaški iz plute (lat. *suber*, tudi *costex*). Tudi Horacij in agronom Katon omenjata plutaste zamaške. Seveda pa še niso poznali šampanjca —

da so že v starem veku znali Egipčani in Kitajci uporabljati golobe za prenos pism. Grki so oznanjali v V. stol. pred našim štetjem uspeh bojnih iger po golobih. Rimljani so uporabljali golobe pismonoše za Cezarjeve dobe (v I. stol. pr. Kr.), Dioklecijan pa je baje uredil redno golobjo pošto. V 15. stol. so zgradili Arabci v Egiptu posebne stolpe za golobe pismonoše. V srednjo Evropo so prinesli ta izum iz orient križarji. E. K.

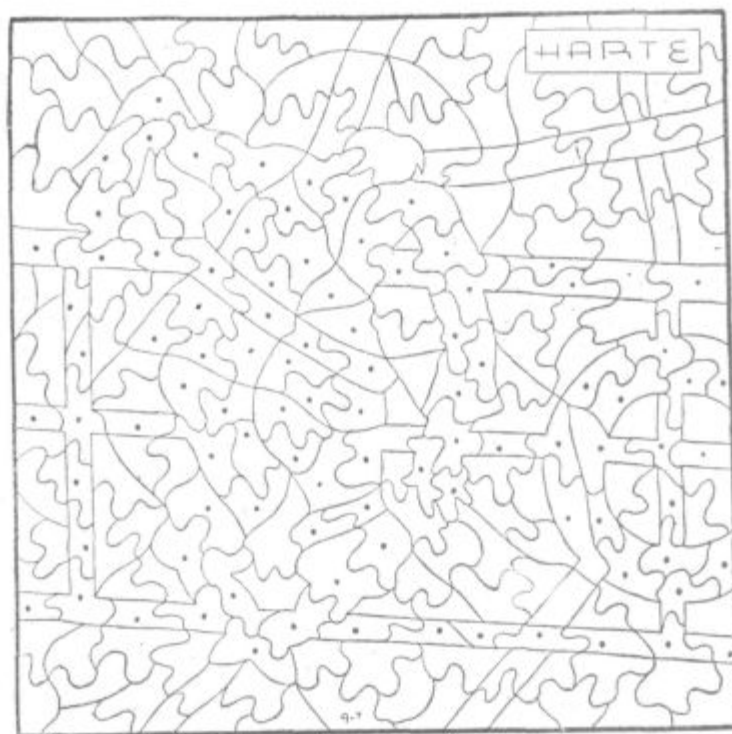
TIHI OCEAN

ima svoje ime od portugalskega brodarja Magelhana, ki je na vožnji med Ognjena deželo in južnim koncem Južne Amerike našel to morje precej mirno. Ta mož je bil prvi Evropec, ki se je vozil po Tihem oceanu. Šele čez nekaj stoletij se je uredil pravi promet, a poprej so držali vsi poti iz Avstralije in Vzhodne Azije prek Evrope. Ko so bile zgrajene ameriške pacifiške železnice, so otvorili proge iz Azije oziroma Avstralije proti Ameriki.

ZIMSKI SPORT

RISARSKA UGANKA

NESRECA NA MORJU

Ni vam treba rezati očrtanih delcev. Vzemite svinčnik in zamažite prostorečke označene s pikami. Ko ste izčrtali vse prostorečke, dobite sliko. Poskušajte in če vam je uspelo, uganite, kaj ste narisali. Rešitev dobite prihodnjič z novo risarsko uganke

REŠITEV RISARSKE UGANKE V ZADNJI ŠTEVILKI:

POD SINJIM ORLOM

ANEKDOTE

Vsaka zabava — stane denar

Franc I., ki je uvedel nove in še občutne davke, je izvedel, da je narod nejevoljen nad novim vijakom. Ko so ga vprašali, kaj bi, je dejal smehljaje:

— Naj godrnjajo! Nekaj zabave pa morajo imeti za svoj denar.

Začasno

V graščinski sobi v Chebu na Češkem je vratar kazal tujcem in izletnikom kraj, kjer je bil umorjen (l. 1634) znani nemški vojskovođa Wallenstein.

— Meni se zdi, je ugovarjal nekdo izmed navzočnih, da umor vendar ni bil izvršen prav v tej sobi.

— Seveda ne, je dopolnil vratar, toda prav ono sobo zdaj čistijo, pa kažem začasno to, v kateri smo zdaj.